

I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 911.3

DOI: <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2024.90-91.1>

Наталія ПРОБОТАР, канд. геогр. наук, доц.

Scopus ID: 57204288896

ORCID ID: 0000-0003-2211-6509

e-mail: mezentsseva@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Ярослав КОЦЮБА, асп.

ORCID ID: 0009-0001-9430-8668

e-mail: kot.yar2023@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПЛАНУВАННЯ МІСТ НА ЗАСАДАХ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ПІДХОДИ ТА ДОСВІД

Вступ. Інтеграція гендерного мейнстрімінгу в міське планування необхідна для забезпечення соціальної справедливості, інклюзивності та сталого розвитку міст. Успішна реалізація засад гендерної рівності у міському плануванні сприяє покращенню якості життя містян. Досвід цілого ряду міст світу демонструє ефективність і потребу в якісних змінах міст в аспекті гендерної рівності та використання гендерно-орієнтованих підходів у міському плануванні. Мета роботи полягає у дослідженні підходів і позитивного досвіду планування міст на засадах гендерної рівності, визначенні переваг та можливостей їхнього використання в українських містах.

Методи. Інформаційну основу для аналізу підходів, сутності й досвіду впровадження гендерної рівності в міському плануванні та управлінні становили результати наукових досліджень, опубліковані у вигляді статей і монографій, матеріали і проєкти міжнародних структур, презентації й обговорення ініціатив, коментарі фахівців у сфері міського планування. Результати отримані з використанням методів аналізу та синтезу, побудови логічних схем SWOT-аналізу.

Результати. У статті наведено результати дослідження позитивних прикладів реалізації проєктів гендерного мейнстрімінгу різних масштабів у містах світу, визначено досвіди, які можуть бути реалізовані в Україні, окреслено проблеми й можливості міського планування в контексті гендерного мейнстрімінгу. Для розуміння сутності гендерного мейнстрімінгу у розвитку гендерно справедливого міста розроблено логічну схему. Визначено, що інтеграція гендерних потреб у міське планування може суттєво вплинути на функціональність та інклюзивність міського простору, його безпечність, доступність і комфорт для всіх містян. Проведено SWOT-аналіз, визначено сильні та слабкі сторони, можливості й загрози запровадження гендерних підходів у міському плануванні в Україні.

Висновки. Успішні проєкти врахування гендерної рівності при плануванні міст показують, що забезпечення потреб різних соціальних груп не лише підвищує комфорт міського середовища, але й сприяє соціальній інтеграції мешканців. Це підтверджують успішні приклади реалізації гендерно чутливого планування, які можуть служити моделями для українських міст при їх адаптації до місцевих особливостей. Використання отриманих результатів дозволить розвивати інклюзивні та сталі міста в Україні й посилити партисипацію у міському плануванні та управлінні.

Ключові слова: місто, гендерна рівність, гендерний мейнстрімінг, публічні простори, міське планування, партисипація.

Вступ

У сучасному світі, де більша частина населення проживає у містах, домінуючою є концепція гуманізму й гендерної рівності, тобто рівноправ'я та рівного доступу до благ для всіх груп населення. Відтак актуальним є питання забезпечення гендерної рівності у містах, що вилилося у поняття гендерного мейнстрімінгу в міському плануванні (Terraza et al., 2020; Cities alive: designing cities that work for women, 2022).

Міста є складним механізмом, який потребує регулювання і в той же час він є саморегульованим. Міста ростуть із безпрецедентною швидкістю та всіма викликами глобальної тенденції: від макроекологічного й соціального до індивідуального рівня (Podestà, 2023). Переважна більшість жінок у всьому світі, які живуть у містах, не мають такого самого, як і чоловіки, доступу до послуг, публічних просторів і громадських центрів, які пропонує місто. Крім того, жінки часто почуваються в публічних просторах менш захищеними, ніж чоловіки, у більшій небезпеці. Гендерний мейнстрімінг – це процес, який систематично інтегрує гендерні перспективи у законодавство, державні політики, програми та стратегії розвитку міст, суспільні проєкти різного змісту й масштабу. Цей процес дозволяє реагувати на наявні гендерні проблеми у розвитку міст і використовувати досвід щодо поступо-

вого їхнього вирішення шляхом оцінки гендерної складової у розробці, упровадженні, моніторингу й оцінці політик і програм у всіх політичних, економічних і соціальних сферах з метою досягнення гендерної рівності. Гендерна група Світового банку вважає, що подолання гендерних розривів є прикладом найкращих практик гендерного мейнстрімінгу (Terraza et al., 2020).

Гендерний мейнстрімінг спрямований, насамперед, на зміну соціально визначених стереотипних гендерних ролей, які надто часто призводять до дискримінації жінок, а іноді й чоловіків. Відповідно, зміни в поведінці потребують заходів з підвищення обізнаності та навчання (Bauer, 2009).

Інтеграція гендерних питань у процеси міського планування є як етичним зобов'язанням, так і практичною необхідністю для забезпечення соціальної справедливості та рівності в містах. Утілення політики гендерної рівності важливе задля зміни принципів міського планування, а також упровадження гендерних підходів, що враховують інтереси жінок і чоловіків та надають їм рівні можливості. Інтеграція гендерних потреб у міське планування може суттєво вплинути на функціональність та інклюзивність міського простору, його безпечність, доступність і комфорт для всіх людей. Це підтверджують успішні приклади реалізації гендерно чутливого планування,

які можуть служити моделями для інших міст, що прагнуть досягти справжньої гендерної рівності в усіх аспектах міського життя. Власне це і визначає актуальність огляду підходів і досвіду планування міст на засадах гендерної рівності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Я. Гейл стверджував, що кожна група містян і містянок має свої потреби та проблеми. Вирішити їх можна лише поглянувши на ситуацію через призму цієї групи. В результаті цього підходу з'являється гендерна урбаністика – погляд на місто з урахуванням різного способу життя жінок і чоловіків (Gehl, 2018). Гендер є аспектом міського життя, а також невід'ємною складовою повсякдення (Bondi, 1998). Гендер – це впливовий вимір міської ідентичності, вісь міської нерівності, те, що оживляє повсякденні практики, які характеризують і власне є сутністю міста й міського життя (Bondi, 1998). Саме тому обговорення гендерної справедливості та міста має враховувати забудову, сферу зайнятості та ринок праці, переміщення у містах, публічні простори для проведення дозвілля, тобто різні складові простору повсякденного життя.

Особливістю гендерно справедливого міста є не лише врахування рівних можливостей при плануванні міста, а й рівний доступ за певних політичних, соціальних чи релігійних обмежень. Існують гендерні поділи в тому, як люди отримують доступ і пересуваються різними просторами в місті. Доступ жінок до об'єктів, які пропонує місто, зазвичай більш обмежений, ніж доступ чоловіків, особливо в публічних просторах (Gough, 2016). Це може бути тимчасовим і ресурсним обмеженням, пов'язаним із репродуктивною діяльністю жінки, а також із стереотипами щодо "забороненого" та "дозволеного" використання просторів регульованих патріархальними відносинами влади та нормами жіночої пристойності. Відповідно, це виявляється у вимогах до одягу, поведінки, щоб зробити жінок "невидимими" або "недоступними" (Gough, 2016). Як правило, у місті побачити вночі дівчину та жінку майже не можливо, оскільки дуже темно і більшість вуличних ліхтарів не працюють, тому на вулицях домінують чоловіки (Viswanath, 2012). Дослідження бангладешців у Лондоні та палестинців і ортодоксальних євреїв в Єрусалимі підкреслює, що бангладешські й ортодоксальні єврейські жінки не так часто з'являються на публіці, а якщо вони і з'являються, то мають одягатися відповідно (Fenster, 2005). Гендерні відмінності також виявляються і в моделях пересування в межах міста. Загалом, порівняно з чоловіками, жінки у міських районах схильні здійснювати більше коротких і різноманітних поїздок у різний час, хоча вони менш схильні подорожувати в нічний час. Жінки частіше здійснюють комбіновані поїздки, які, як правило, мають кілька цілей і напрямків (Kunieda, & Gauthier, 2007), що накладає особливі вимоги до визначення і прокладання маршрутів транспорту, а отже, і до транспортного моделювання й міського планування. Обмежена мобільність може вплинути також на здатність дівчат і жінок відвідувати школу, здобувати вищу освіту, працювати, спілкуватися тощо.

Незважаючи на те, що гендерний мейнстрімінг став ключовим принципом для сприяння рівності в усіх сферах політики, фактичне впровадження його у галузі міського планування все ще недостатньо розроблене (Carpio-Pinedo, Hurtado, & Sánchez de Madariaga, 2019). Хоча дослідження показують, що відділи планування зазвичай ігнорують питання гендерної рівності (Beebejaun, 2009; Burgess, 2008; Sen, & Kelly, 2007), однак наразі

міське планування стає чутливішим до різних потреб жінок і чоловіків, а також до їхньої участі як активних учасників у заходах, пов'язаних із плануванням (Sweet, & Escalante, 2010).

На відміну від ранніх описів сучасного міського життя, де центральною фігурою зазвичай був чоловік, постіндустріальне місто пропонує жінкам простори, де вони можуть стати міськими суб'єктами, мандрівницями, візуальними споживачами міського життя. Кафе з інтер'єром, схожим на вітальню, винні бари, які замінили традиційні паби, бутікові магазини представлені як чисті, організовані, безпечні та привабливі простори для жінок середнього класу, особливо тих, які перебувають без супроводу чоловіків. У цих середовищах жінки не виглядають "не на своєму місці", навпаки, вони є невід'ємною частиною міського простору (Kern, 2010).

Труднощі у застосуванні єдиної гендерної перспективи в міському плануванні обумовлені тим, що гендерні ролі й безпека є соціальними конструкціями, які залежать від часу, простору та культури. Гендер, заснований на біологічних відмінностях жінок і чоловіків, визначає ролі та обов'язки індивідів у суспільстві, які, своєю чергою, залежать від широких соціальних контекстів (напр., дохід чи етнічна належність). Так само безпека конструюється по-різному різними людьми і залежить від тих, хто її визначає (приміром, за гендером чи віком). Тому включення гендерної перспективи в міське планування зумовлюється, з одного боку, діями щодо підвищення гендерної обізнаності, знань і компетентностей як серед спільноти, так і в середовищі міських планувальників, а з іншого, наданням рівних прав і можливостей використання мешканцями переваг безпечного міського середовища.

Гендерно-чутливе міське планування містить аналіз, розробку цілей, планів дій та їх реалізацію. Його мета – сприяти рівним можливостям, що вимагає систематичного моніторингу прогресу та відповідної інституціалізації. При цьому необхідним є впровадження гендерних критеріїв. Як міжсекторальна тема, гендер є актуальним на всіх рівнях просторового планування та охоплює всі теми та сфери діяльності – від міського розвитку до житлового будівництва та планування для місцевого бізнесу (Gender Mainstreaming in Urban Development, 2011). У цьому контексті географічні інформаційні системи (ГІС) і відкриті джерела даних можуть і повинні бути корисними інструментами, які ефективно сприятимуть розробці ефективніших способів реалізації гендерно-чутливої програми в міському плануванні шляхом створення методології, заснованої на концепціях інфраструктури для повсякденного життя та безпеки (Carpio-Pinedo, Hurtado, & Sánchez de Madariaga, 2019). Узагальнене розуміння сутності гендерно справедливого міста подано на рис. 1.

Мета дослідження. Мета роботи полягає у дослідженні підходів і позитивного досвіду планування міст на засадах гендерної рівності, визначенні переваг і можливостей їхнього використання в українських містах. Дослідницькими питаннями є: аналіз позитивних прикладів міст, де реалізовано низку проєктів гендерного мейнстрімінгу різних масштабів та визначення позитивних досвідів, які можуть бути реалізовані в Україні; окреслення проблем і можливостей міського планування в Україні в контексті гендерного мейнстрімінгу.

Методи

Результати наукових досліджень опубліковані у вигляді статей та монографій. Матеріали і проєкти міжнародних структур, презентації та обговорення ініціатив,

коментарі фахівців у сфері міського планування сформулювали інформаційну основу для аналізу підходів, сутності й досвіду впровадження гендерної рівності у міському плануванні та управлінні. Для ознайомлення та аналізу позитивних прикладів міст, де реалізовано низку проєктів гендерного мейнстрімінгу різних масштабів, було використано метод аналізу та синтезу. Для розуміння сутності гендерного мейнстрімінгу в розвитку гендерно справедливої міста розроблено логічну схему. Для визначення можливостей і загроз проведено SWOT-аналіз міського планування в Україні в контексті гендерного мейнстрімінгу.

Результати

Міське планування трактують як гендерно-нейтральне, однак воно зазвичай має чоловічу точку зору та відповідає інтересам чоловіків через те, що жінки історично не брали участі у процесі міського планування. Унаслідок цього міста не реагували на їхні потреби повсякденного життя, діяльність, досвід. Виключення жінок із міського планування означає, що повсякденність і перспективи жінок не формували міський простір, його форму та функції. Тобто міське планування зазвичай ігнорувало конкретні виклики та проблеми, з якими стикаються жінки й дівчата, воно не було інклюзивним та справедливим у своєму дизайні й інфраструктурі, спланованих функціях міського простору.

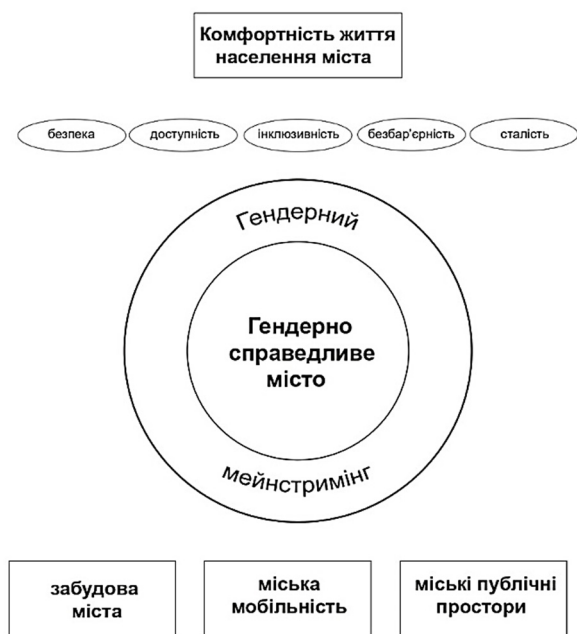

Рис. 1. Функціональні складові гендерно справедливого міста

Розглянемо окремі позитивні приклади створення гендерно справедливих міст. Безперечно, одним із гендерно справедливих міст є Відень (Австрія), де було вперше реалізовано низку пілотних проєктів гендерного мейнстрімінгу різних масштабів для створення рівних можливостей з різних перспектив використання. Пріміром, у пілотних районах Відня були розширені тротуари, покращені пішохідні переходи й інтегровані доступні зупинки громадського транспорту. Такі заходи зменшили бар'єри для опікунів, літніх людей та осіб з обмеженими можливостями, підвищуючи мобільність і незалежність (Gender Mainstreaming in Urban Planning..., 2013;

Gender-Sensitive Public..., 2022). Позитивним досвідом гендерної справедливості у місті характеризуються житлові комплекси Frauen-Werk-Stadt I та II, які акцентують увагу на потребах у повсякденному житті й догляді та передбачають наявність дитячих садків на території, добре освітлених комор для зберігання громіздких предметів, комерційних приміщень. Проєкти також сприяють спільному проживанню кількох поколінь, пропонуючи різноманітні типи квартир, спільні простори та доступний дизайн для людей похилого віку (Frauen-Werk-Stadt I & II ..., 2021). Масштабним проєктом у Відні є район Асперн, орієнтований на сталість і гендерно чутливий дизайн. Він створений як інклюзивний простір, що відповідає потребам різних груп населення. Його особливості – це добре освітлені вулиці та парки для підвищення безпеки; широкі тротуари, зручні для колясок і крісел колісних; змішані будівлі, що поєднують житлові, робочі та культурні простори, забезпечуючи зручність пішоходів; назви вулиць на честь видатних жінок для зменшення гендерної нерівності в топоніміці (Seestadt Aspern: A Model ..., 2023).

Після того, як у Відні в 1990-х роках було впроваджено гендерний мейнстрімінг, по всьому світу міські планувальники почали інтегрувати гендерні аспекти у принципи та практику міського дизайну, спираючись на розуміння того, що жінки й дівчата сприймають місто по-іншому, а дизайн публічних просторів може як впливати на їхній досвід, так і перебувати під його впливом. Наприклад, у Ріо-де-Жанейро (Бразилія) та Сеулі (Південна Корея) застосовуються стратегії CPTED (попередження злочинів через дизайн навколишнього середовища), щоб зменшити насильство щодо жінок і забезпечити безпеку на вулицях. У Ріо-де-Жанейро ця методика містить покращення освітлення, установлення камер спостереження та зміни в міському плануванні з тією метою, щоб зробити публічні простори більш відкритими й безпечними для жінок, знизити можливості для насильства, створити простори, де жінки можуть почуватися більш впевнено під час самостійних прогулянок містом. Програма "Безпечне місто для жінок 3.0" у Сеулі передбачає впровадження таких заходів, як покращення освітлення в публічних просторах, створення спеціальних "Безпечних будинків" для жінок, де вони можуть сховатися в разі небезпеки, створення служб, які надають супровід для жінок, щоб безпечно дістатися додому вночі (Seoul Solution ..., 2016). Важливими є також мобільні додатки, що дозволяють жінкам у реальному часі поділитися своїм місцезнаходженням у разі небезпеки.

У Каїрі (Єгипет) Міністерство житлового будівництва та міського розвитку впровадило перевірку безпеки для жінок у рамках міського планування, які базуються на принципах CPTED і оцінюють доступність і безпеку районів міста з позиції жінок та дівчат. Це дозволяє покращити безпеку в міських просторах. Для підтримки проєктування, спрямованого на подолання насильства, Монреаль (Канада) розробив посібник для безпечного міського планування, а в Барселоні (Іспанія) міські планувальники враховують як гендерні аспекти, так і ризики безпеки під час проєктування публічних просторів (UN Women ..., 2018).

Можливості створення гендерно-справедливого міста найбільшою мірою пов'язані із плануванням публічних просторів, наприклад вулиць, площ, парків, скверів тощо. Успішне місто повинне мати успішні публічні простори. Останні, своєю чергою, сприяють позитивним

змінам у місті, що виявляється через посилення соціальної єдності його громади, зростання туристичної та інвестиційної привабливості міста, поліпшення умов і якості життя населення та, урешті-решт, виникнення підстав для мешканців пишатися своїм містом (Mezentsev, Provotar, & Palchuk, 2020). Ключовими ознаками, що роблять публічні простори успішними, американський урбаніст В. Вайт називає *доступність, залучення людей до активностей, комфортність та позитивний образ, а також "товариськість"*, коли через зустрічі людей забезпечується зростання соціальної взаємодії (Whyte, 1980). У той же час, публічний міський простір є місцем, де відображаються та виявляються багато нерівностей. Те, як людина сприймає публічний простір, формується під впливом її ідентичності. Расизм, сексизм, ейблізм, гомофобія та ейджизм часто призводять до виключення або дискримінації в публічних просторах. Дизайн міських районів може підсилювати гендернідихотомії, тому, хоча публічний простір передбачає інклюзивність, насправді він може бути дуже винятковим (Veebeejaun, 2016). Саме тому публічні простори в контексті гендерної рівності є важливими, оскільки саме тут найвиразніше виявляються гендерні динаміки, і саме тут можна швидко здійснити зміни. Публічні простори – це місця, де кожен може бути видимим. Це означає, що інклюзивний підхід до їхнього проектування безпосередньо впливає на доступність і безпеку для різних груп населення. Публічні простори також відображають соціальні й культурні норми, сформовані стереотипами та історичними уявленнями про гендерні ролі в суспільстві. Наприклад, обмежений доступ до безпечних публічних територій для жінок або існування просторів з елементами загрози лише підкреслюють нерівність. Тому зміни у плануванні цих просторів, зокрема через гендерно чутливий підхід, можуть створити більш інклюзивне середовище, де жінки, діти та вразливі групи почуватимуться комфортно, безпечно й рівноцінно. Це дає можливість значно вплинути на загальну безпеку містян, забезпечуючи спільну участь і представлення різних соціальних груп у процесах розвитку міського середовища. Перетворення публічних просторів на безпечні та доступні території для всіх є ефективним способом швидких змін у соціальних уявленнях і практиках, що сприяє покращенню якості життя та збільшенню рівності.

Отже, публічні простори надають багато можливостей, які пов'язані з порядком денним гендерного мейнстрімінгу. Це простори, де часто стикаються різні форми використання і де необхідно узгоджувати різноманітні інтереси, які суттєво впливають на повсякденне життя різних груп користувачів (Mezentseva, & Palchuk, 2016). Часто саме ці детальні рішення або, на перший погляд, суто технічні питання, можуть значно полегшити (або ускладнити) повсякденні справи й сімейні обов'язки тощо. При цьому інструменти варіюються від гендерно-чутливого аналізу, що передуює фактичному плануванню, і врахування гендерного мейнстрімінгу в конкурсах дизайну щодо оцінки мобільних моделей для конкретних цільових груп (Gender Mainstreaming in Urban Planning..., 2013).

Безпека жінок і дівчат у публічних просторах є важливим аспектом міського розвитку в багатьох містах світу. Розглянемо кілька ініціатив, заснованих на принципах CPTED, які реалізуються для зниження насильства й підвищення безпеки. У місті Гайдерабад (Індія) здійснили покращення пішохідних зон, зокрема прибрали білборди,

які закривали видимість, і встановили додаткове освітлення на вулицях для підвищення безпеки (Walkability Asia ..., 2013). Це допомагає зменшити ризики насильства в темних або відокремлених місцях. У Йоганнесбурзі (Південна Африка) кампанія "Неформальний бізнес проти злочинності" підтримує вуличних торговців і заохочує присутність більшої кількості людей на вулицях, що збільшує чисельність неформальних спостерігачів ("очей на вулиці") (UN Women..., 2018). Це сприяє поліпшенню безпеки й дає жінкам відчуття захищеності у публічних просторах. У місті Сан-Сальвадор (Сальвадор) 2015 р. у співпраці з UN Women у проєкті "Безпечні міста для всіх" було реалізовано ініціативу щодо зменшення гендерно обумовленого насильства через привласнення публічного простору (UN Women..., 2017). Ініціатива включала активну участь жінок і дівчат у створенні безпечних публічних просторів. У Торонто (Канада), де внутрішні приміські райони мають найвищу концентрацію бідності й соціальних проблем, та інших містах Канади, що переживають трансформації з ревіталізації, жінки вимагають створення дружнього до пішохідів, світлого, взаємопов'язаного, багатофункціонального та безпечного середовища в усіх районах міста, а не лише в тих, які представляють привабливе "обличчя" міста для туристів, інвесторів і креативного класу (Kern, 2009).

У сучасних містах для досягнення гендерної справедливості є потреба в якісній організації просторів різних форматів і розмірів. Організація простору впливає на те, чи зможе людина взагалі використовувати його та перебувати у ньому. Розроблено певний набір заходів, що вже запроваджені та показали свою користь, які допомагають формувати безпечний простір, а саме уможливають виникнення "очей вулиці", зменшують ризики здійснення злочинів тощо (Pinchak et al., 2023). Водночас, встановлення огорож, парканів, попереджувальних знаків і камер відеоспостереження може негативно впливати на відчуття безпеки. Створення "загрозливих спільнот", тобто відгороджених цілих ділянок міста, може призводити до витіснення із міського простору людей, які належать до вразливих груп, посилення просторових нерівностей, а також власне зменшення кількості "очей на вулиці" (Fedorova, Khurtside, & Verbytskyi, 2024).

Сучасні потреби у зручних містах не обмежуються лише гендерним підходом, а потребують врахування зручності й доступності міста. Наприклад, концепція "15-хвилинного міста" передбачає забезпечення можливості реалізації різних потреб жителів за мінімальних витрат часу та сил на переміщення (Moreno, 2020). Короткі відстані для подорожей у "компактному місті" забезпечують рівні можливості для участі людей з різними обставинами та всіх соціальних груп у соціальному житті громади (Jacobs, 1961). Рівні можливості для мобільності досягаються за рахунок оптимізації пішохідного й велосипедного руху, забезпечення зручного доступу до навколишніх районів і мережі громадського транспорту, а також створення безпечної мережі шляхів для пішохідів і велосипедистів (Gender Mainstreaming in Urban Development, 2011). Про зручність, доступність і комфорт ідеться у концепціях міста добросусідства, "м'якого" міста.

Мета міста – задовольнити всі потреби населення – виливається не тільки у забезпечення фізичними об'єктами, а й у партисипативних практиках задля залучення населення, девелоперів і влади до взаємодії та покращення міського простору (Mezentsev, Provotar, & Palchuk, 2020).

Ключовим компонентом створення гендерно рівного та зручного міста є активна участь його жителів у розробці містопланувальної документації. На всіх етапах упровадження гендерно чутливих підходів до міського планування участь громади, мешканців міста є важливою. Наразі мешканці міст в Україні здебільшого виконують роль "спостерігачів", а не "активних учасників" процесів планування міського середовища. Україна, як і багато пострадянських країн, на "сходах участі" (на думку американської дослідниці Ш. Арнштейн) перебуває на другій сходинці. Цей етап характеризується відносно розвинутою мережею неурядових організацій, які виконують консультативні функції, але не забезпечують ефективну участь жителів у прийнятті рішень (Mezentsev, Provotar, & Palchuk, 2020). Більш ефективним у досягненні поставлених цілей є міський активізм.

Основним документом планування міст в Україні є генеральний план, який комплексно відображає розвиток території населеного пункту. Генеральні плани й концепції міського розвитку створюють ключові передумови для планування використання земель, проектного планування та детального планування ділянок. Ці стратегічні рішення значно впливають на можливості в повсякденному житті. Зокрема, розміри кварталів і типи забудови позначаються на транспортній доступності, наявності

публічних просторів, якості житла. В українських містах реалізується ряд проектів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності. Приміром, у Києві реалізується проект "Безпечне місто", спрямований на покращення безпеки публічних просторів через установа сучасних систем відеоспостереження, покращення освітлення на вулицях й забезпечення кращої видимості на пішохідних переходах. Ці заходи спрямовані на зменшення насильства і домагань, зокрема щодо жінок. У Львові проведено редизайн міських парків, щоб зробити їх безпечнішими та доступнішими. Проекти модернізації передбачали збільшення кількості лавок, покращення освітлення в темних зонах і створення рекреаційних зон, які відповідають потребам різних вікових груп та сімей. Особливу увагу було приділено створенню ігрових зон для дітей, які мають безпечні й захоплюючі елементи, що сприяє соціальній інклюзії. У межах проекту "Безпечні простори для жінок та дівчат" у Харкові було створено *простори, де можна соціалізуватися*. Там проводяться різні тренінги із професійного зростання, розвитку лідерських якостей, відбувається інформування жінок з питань протидії гендерно обумовленому та сімейному насиллю.

У табл. 1 подано SWOT-аналіз проблем і можливостей планування в українських містах на засадах гендерної рівності.

Таблиця 1

**SWOT-аналіз проблем і можливостей міського планування в Україні
в контексті гендерного мейнстрімінгу**

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
Пришвидшення процесів адаптації стандартів до європейських унаслідок інтеграції. Наявність успішних міжнародних кейсів-прикладів. Наявність позитивного локального досвіду. Підтримка міжнародних організацій. Значний запит від активістів щодо якісних змін українських міст. Збільшення важливості соціальної справедливості у містах.	Недостатня інтеграція гендерного мейнстрімінгу в міське планування. Недостатня обізнаність фахівців стосовно принципів гендерної рівності у міському плануванні. Пасивність громади міста щодо долучення до процесів міського планування й управління. Обмеженість фінансування проектів унаслідок потреби вибору пріоритетів. Значний вплив гендерних стереотипів у суспільстві.
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
Реалізація сучасних концепцій та підходів для створення комфортного міста. Залучення населення й підвищення його зацікавленості до участі у визначенні перспектив і стратегій розвитку міста. Залучення фінансування для розвитку міст з боку міжнародних донорів. Використання новітніх ГІС-технологій для досліджень та міського планування й управління. Повоєнне відновлення міст на принципах гендерної рівності у міському плануванні та управлінні.	Війна та урбіцид. Зниження рівня безпеки в містах у період війни. Відсутність фінансування проектів міського розвитку внаслідок погіршення економічної ситуації. Відсутність ініціативи з боку влади. Ризик неефективного використання ресурсів через відсутність стратегічного планування та моніторингу. Соціальні бар'єри й відсутність зацікавленості у змінах.

Дискусія і висновки

Інтеграція гендерного мейнстрімінгу в міське планування є необхідністю для забезпечення соціальної справедливості, інклюзивності та сталого розвитку міст. Успішна реалізація засад гендерної рівності у міському плануванні сприяє покращенню якості життя містян. Досвід цілого ряду міст світу демонструє ефективність і потребу в якісних змінах міст в аспекті гендерної рівності та використання гендерно орієнтованих підходів у міському плануванні. Однак практика інтеграції гендерних досліджень у містобудування, дизайн та архітектуру все ще є новою та застосовується точково, але потенціал поєднання цих дисциплін демонструє значну синергію, яку міждисциплінарний підхід може мати на суспільство в цілому для справжнього інклюзивного та сталого соціального й економічного розвитку міст (Podestà, 2023).

Успішні проекти врахування гендерної рівності при плануванні міст, публічних просторів показують, що забезпечення потреб різних соціальних груп не лише підвищує комфорт міського середовища, але й сприяє соціальній інтеграції мешканців. Тому позитивний досвід міст світу щодо впровадження гендерної рівності у містопланування є важливим для українських міст, а його реалізація потребує адаптації до місцевих особливостей. Українські міста мають значний потенціал для впровадження гендерно-чутливого підходу у міське планування. Зокрема, через врахування гендерних аспектів на всіх етапах – від розробки генеральних планів до тактичного урбанізму. Наразі в Україні відсутні державні будівельні норми з гендерної урбаністики, тому зручні для всіх міста плануються з урахуванням таких вимог, як безпека, безбар'єрність, пішохідна доступність більшості

послуг повсякденного попиту, "відкритість" простору, наявність комфортних вуличних меблів та освітлення, які спрямовані на те, щоб люди виходили в місто, активно користувались публічними просторами. У цьому сенсі можна вести мову про два аспекти необхідних змін: з одного боку, необхідно, щоб проєктувальники міст розуміли важливість і необхідність розвитку гендерно справедливих міст, а з іншого, громада міста має бути обізнаною стосовно питання гендерної рівності у міському плануванні. На сьогодні доволі критичним є залучення громади, мешканців до процесів міського планування через партисипативні практики, що могло б забезпечити врахування їхніх потреб і пріоритетів. Тому для підвищення обізнаності громади можна використовувати створення окремих муніципальних ресурсів, призначених для розширення гендерних можливостей. Приміром, у Мадриді (Іспанія) на основі висловлювань жінок створено муніципальний ресурс "Простори рівності", який дає можливість легітимізувати знання жінок, зміцнити їхню здатність впливати на своє життя та середовище, а також надати їм безпечне місце для перегляду й оскарження гендерних ролей, що були створені патріархальним суспільством. "Простори рівності" не призначені лише для жінок, вони є важливими для громадянських та асоціативних мереж у районах, поглиблення альянсу між інституціями та громадянським суспільством (Carmena, 2018). Це може допомогти консолідувати як саму громаду міста, так і посилити партисипацію у плануванні й управлінні містами через використання різних інструментів долучення. Таким чином, ідентифікація перспективи гендерної рівності в центрі комунікації проєктування/редизайну/перетворення міських територій є стратегічною для реалізації та успіху інклюзивного соціального розвитку для всіх (Podestà, 2023).

Внесок авторів: Наталія Проватар – концептуалізація, методологія, формальний аналіз, написання (оригінальна чернетка), написання (перегляд і редагування); Ярослав Коцюба – концептуалізація, методологія, формальний аналіз, написання (оригінальна чернетка).

Список використаних джерел

- Гел, Я. (2018). *Міста для людей*. CANactions та "Основи".
- Мезенцев К., Проватар Н., & Пальчук М. (2020) Публічні простори через призму партисипативного міського планування – приклад Києва. *Український географічний журнал*, 2(110), 30–37. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.030>
- Мезенцева, Н. І., & Пальчук, М. В. (2016). Публічні простори міст: осмислення через призму зарубіжного дискурсу. *Економічна та соціальна географія*, 76, 19–26. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.030>
- Федорова, Л., Хурцидзе, Т., & Вербицький, І. (2024). *Гендерно-чутливе відродження та розвиток на місцевому рівні: 20 рекомендацій*. Центр Cedoc.
- Bauer, U. (2009). *Gender Mainstreaming in Vienna. How the gender perspective can raise the quality of life in a big city*. Kvinder Køn & Forskning. <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i3-4.27973>
- Beebejaun, Y. (2009). Making safer places: gender and the right to the city. *Security Journal*, 22(3), 219–229.
- Beebejaun, Y. (2016). Gender, urban space, and the right to everyday life. *Journal of Urban Affairs*, 39, 323–334. <https://doi.org/10.1080/07352166.2016.1255526>
- Bondi, L. (1998). Gender, class, and urban space: public and private space in contemporary urban landscapes. *Urban Geography*, 19(2), 160–185. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.19.2.160>
- Burgess, G. (2008). Planning and gender equality duty – Why does gender matter? *People, Place & Policy Online*, 2(3), 112–121.
- Carpio-Pinedo, S. J., Hurtado G., & Sánchez de Madariaga, I. (2019). Gender mainstreaming in urban planning: The potential of geographic information systems and open data sources. *Planning Theory and Practice*, 20(2), 221–240. <https://doi.org/10.1080/14649357.2019.1598567>
- Carmena, M. (2018, 5 March). *Madrid: a feminist, diverse and open city. The future of women in cities*. <https://newcities.org/the-bigpicture-madrid-a-feminist-diverse-and-open-city/>
- Ceccato, V. (2012). *An international perspective of the gender dimension in planning for urban safety*. Springer.

Cities alive: designing cities that work for women. (2022). <https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/cities-alive-designing-cities-that-work-for-women>

Fenster, T. (2005). Gender and the city: the different formations of belonging. In L. Nelson, J. Seager (Eds.). *A companion to feminist geography* (p. 242–56). Blackwell.

Frauen-Werk-Stadt I & II: Housing projects with a gender perspective. (2021). City of Vienna Urban Planning Department. <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/stadtplanung/frauen-wohnprojekte.html>

Gender Mainstreaming in Urban Development. (2011). https://civitas.eu/sites/default/files/berlin_gender_mainstreaming_0.pdf

Gender Mainstreaming in Urban Planning and Development Handbook. (2013). City of Vienna Urban Planning Department. <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/gender/>

Gender-Sensitive Public Transport Projects in Vienna. (2022). <https://www.wienerlinien.at/gender-initiatives>

Gough, A. (2016). The gendered city. In R. Horne, B. Fien, A. Beza, & J. Nelson (Eds.), *Sustainability citizenship in cities: Theory and Practice*. Routledge.

Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.

Kern, L. (2009). Gendering reurbanisation: women and new-build gentrification in Toronto. *Population, Space and Place*, 16, 365–379. <https://doi.org/10.1002/psp.581>

Kern, L. (2010). Selling the 'Scary City': gendering freedom, fear and condominium development in the neoliberal city. *Social & Cultural Geography*, 11, 209–230. <https://doi.org/10.1080/14649361003637174>

Kunieda, M., & Gauthier, A. (2007). *Gender and urban transport*. GTZ.

Moreno, C. (2020). *The 15-Minute City: How to create sustainable urban life*. Editions du Seuil.

Pinchak, N., Browning, Ch., Boettner, B., Calder, K., & Tarrence, J. (2023). Paws on the Street: Neighborhood-Level Concentration of Households with Dogs and Urban Crime. *Social Forces*, 101(4), 1888–1909. <https://academic.oup.com/sf/article-abstract/101/4/1888/6617669>

Podestà, L. (2023). *Gender equality in urban planning. A crucial factor for real inclusive development*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1764964/FULLTEXT02>

Seestadt Aspern: a model for gender-sensitive urban development. (2023). Aspern Development Corporation. <https://www.aspern-seestadt.at>

Sen, P., & Kelly, L. (2007). *Violence against women in the UK*. The Child and Woman Abuse Studies Unit.

Seoul Solution. Safe City for Women 3.0. (2016). Seoul Metropolitan Government. <https://www.seoulsolution.kr/en/content/safe-city-women-30>

Sweet, E. L., & Escalante, S. O. (2010). Planning responds to gender violence: Evidence from Spain, Mexico and the United States. *Urban Studies*, 47(10), 2129–2147.

Terraza, H., Orlando, M., Lakovits, C., Lopes, J., & Kalashyan, A. (2020). *Handbook for Gender-Inclusive Urban Planning and Design*. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33197>

UN Women. Safe Cities and Safe Public Spaces Global Results Report. (2018). <https://www.unwomen.org>

UN Women. Safe Cities and Safe Public Spaces for Women and Girls Global Flagship Initiative: Second International Compendium of Practices. (2017). <https://www.unwomen.org>

Viswanath, K. (2012). *Building gender inclusive cities*. Presentation at the ICPC 10th Colloquium. Cape Town.

Walkability Asia. Hyderabad City. (2013). <https://www.walkabilityasia.org>

Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Washington.

References

- Bauer, U. (2009). *Gender Mainstreaming in Vienna. How the gender perspective can raise the quality of life in a big city*. Kvinder Køn & Forskning. <https://doi.org/10.7146/kkf.v0i3-4.27973>
- Beebejaun, Y. (2009). Making safer places: gender and the right to the city. *Security Journal*, 22(3), 219–229.
- Beebejaun, Y. (2016). Gender, urban space, and the right to everyday life. *Journal of Urban Affairs*, 39, 323–334. <https://doi.org/10.1080/07352166.2016.1255526>
- Bondi, L. (1998). Gender, class, and urban space: public and private space in contemporary urban landscapes. *Urban Geography*, 19(2), 160–185. <https://doi.org/10.2747/0272-3638.19.2.160>
- Burgess, G. (2008). Planning and gender equality duty – Why does gender matter? *People, Place & Policy Online*, 2(3), 112–121.
- Carmena, M. (2018). *Madrid: a feminist, diverse and open city. The future of women in cities*. <https://newcities.org/the-bigpicture-madrid-a-feminist-diverse-and-open-city/>
- Carpio-Pinedo, S. J., Hurtado, G., & Sánchez de Madariaga I. (2019). Gender mainstreaming in urban planning: The potential of geographic information systems and open data sources. *Planning Theory and Practice*, 20(2), 221–240. <https://doi.org/10.1080/14649357.2019.1598567>
- Ceccato, V. (2012). *An international perspective of the gender dimension in planning for urban safety*. Springer.
- Cities alive: designing cities that work for women*. (2022). <https://www.arup.com/perspectives/publications/research/section/cities-alive-designing-cities-that-work-for-women>

- Fenster, T. (2005). Gender and the city: the different formations of belonging. In L. Nelson, & J. Seager (Eds.), *A companion to feminist geography* (pp. 242–56). Blackwell.
- Frauen-Werk-Stadt I & II: *Housing projects with a gender perspective*. (2021). City of Vienna Urban Planning Department. <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/stadtplanung/frauen-wohnprojekte.html>
- Gehl, J. (2018). *Cities for People*. Osnovy [in Ukrainian].
- Gender Mainstreaming in Urban Development. (2011). https://civitas.eu/sites/default/files/berlin_gender_mainstreaming_0.pdf
- Gender Mainstreaming in Urban Planning and Development Handbook. (2013). City of Vienna Urban Planning Department. <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/gender/>
- Gender-Sensitive Public Transport Projects in Vienna. (2022). Vienna. <https://www.wienerlinien.at/gender-initiatives>
- Fedorova, L., Khurtside, T. & Verbytskyi, I. (2024). *Gender-sensitive recovery and development at the local level: 20 recommendations*. Cedoss center [in Ukrainian]
- Gough, A. (2016). The gendered city. In R. Horne, B. Fien, A. Beza, J. Nelson (Eds.). *Sustainability citizenship in cities: Theory and Practice*. Routledge.
- Jacobs, J. (1961). *The death and life of great American cities*. Random House.
- Kern, L. (2009). Gendering reurbanisation: women and new-build gentrification in Toronto. *Population, Space and Place*, 16, 365–379. <https://doi.org/10.1002/psp.581>
- Kern, L. (2010). Selling the 'Scary City': gendering freedom, fear and condominium development in the neoliberal city. *Social & Cultural Geography*, 11, 209–230. <https://doi.org/10.1080/14649361003637174>
- Kunieda, M., Gauthier, A. (2007). *Gender and urban transport*. GTZ.
- Mezentsev, K., Provotar, N., & Palchuk, M. (2020). Public spaces through the lens of participatory urban planning – the case of Kyiv. *Ukrainian Geographical Journal*, 2(110), 30–37. <https://doi.org/10.15407/ugz2020.02.030r> [in Ukrainian]
- Mezentseva, N., & Palchuk, M. (2016). Urban public spaces: understanding through the prism of foreign discourse. *Economic and Social Geography*, 76, 19–26. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2016.76.19-26> [in Ukrainian]
- Moreno, C. (2020). *The 15-Minute City: How to create sustainable urban life*. Editions du Seuil.
- Pinchak, N., Browning, Ch., Boettner, B., Calder, K., & Tarrence, J. (2023). Paws on the Street: Neighborhood-Level Concentration of Households with Dogs and Urban Crime. *Social Forces*, 101(4), 1888–1909. <https://academic.oup.com/sf/article-abstract/101/4/1888/6617669>
- Podestà, L. (2023). *Gender equality in urban planning. A crucial factor for real inclusive development*. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1764964/FULLTEXT02>
- Seestadt Aspern: a model for gender-sensitive urban development. (2023). Aspern Development Corporation. <https://www.aspern-seestadt.at>
- Sen, P., & Kelly, L. (2007). *Violence against women in the UK*. The Child and Woman Abuse Studies Unit.
- Seoul Solution. *Safe City for Women 3.0*. (2016). Seoul Metropolitan Government. <https://www.seoulsolution.kr/en/content/safe-city-women-30>
- Sweet, E. L., & Escalante, S. O. (2010). Planning responds to gender violence: Evidence from Spain, Mexico and the United States. *Urban Studies*, 47(10), 2129–2147.
- Terraza, H., Orlando, M., Lakovits, C., Lopes J., & Kalashyan, A. (2020). *Handbook for Gender-Inclusive Urban Planning and Design*. World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33197>
- UN Women. *Safe Cities and Safe Public Spaces for Women and Girls Global Flagship Initiative: Second International Compendium of Practices*. (2017). <https://www.unwomen.org>
- UN Women. *Safe Cities and Safe Public Spaces Global Results Report*. (2018). <https://www.unwomen.org>
- Viswanath, K. (2012). *Building gender inclusive cities*. Presentation at the ICPC 10th Colloquium. Cape Town.
- Walkability Asia. *Hyderabad City*. (2013). <https://www.walkabilityasia.org>
- Whyte, W. H. (1980). *The social life of small urban spaces*. Washington.

Отримано редакцією журналу / Received: 21.10.24
Прорецензовано / Revised: 27.11.24
Схвалено до друку / Accepted: 18.12.24

Nataliia PROVOTAR, PhD (Geogr.), Assoc. Prof.

Scopus ID: 57204288896

ORCID ID: 0000-0003-2211-6509

e-mail: mezentseva@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Yaroslav KOTSIUBA, PhD Student

ORCID ID: 0009-0001-9430-8668

e-mail: kot.yar2023@gmail.com

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

PLANNING CITIES BASED ON GENDER EQUALITY PRINCIPLES: APPROACHES AND EXPERIENCES

Background. Integration of gender mainstreaming into urban planning is essential for achieving social justice, inclusiveness, and sustainable urban development. Implementing gender equality principles in urban planning enhances the quality of life for all residents. Experiences from cities worldwide demonstrate the effectiveness and necessity of adopting gender-sensitive approaches to urban planning. The aim of the study is to explore approaches and positive experiences in city planning based on gender equality, as well as to identify the advantages, challenges, and opportunities for their application in Ukrainian cities.

Methods. The study draws on diverse sources, including scientific research (articles and monographs), materials and projects from international organisations, presentations, discussions of initiatives, and expert commentary in the field of urban planning. The results were obtained using methods of analysis and synthesis, the construction of logical schemes, and SWOT analysis.

Results. This article presents the results of a study analysing positive examples of gender mainstreaming projects of varying scales in cities across the globe. It identifies practices that can be adapted for implementation in Ukraine while outlining the challenges and opportunities associated with urban planning in the context of gender mainstreaming. A logical framework was developed to conceptualise gender mainstreaming within the context of creating a gender-just city. The research highlights that integrating gender perspectives into urban planning significantly enhances the functionality, inclusiveness, safety, accessibility, and comfort of urban spaces for all citizens. To further explore these opportunities, a SWOT analysis was conducted to identify the strengths, weaknesses, opportunities, and threats associated with implementing gender-sensitive approaches in Ukraine's urban planning processes.

Conclusions. Successful gender-sensitive planning projects demonstrate that addressing the needs of diverse social groups not only improves the comfort of the urban environment but also fosters social integration. These projects can serve as models for Ukrainian cities, offering valuable insights for adaptation to local contexts. The findings provide a foundation for developing inclusive and sustainable cities while strengthening citizen participation in urban planning and governance.

Keywords: city, gender equality, gender mainstreaming, public spaces, urban planning, participation.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.